

*Лапка Володимир-Андрій Петрович,
судовий експерт відділу автотехнічних досліджень
лабораторії автотехнічних досліджень
та криміналістичного дослідження
транспортних засобів Київського НДЕКЦ МВС України*

ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ЕКСПЕРТНИХ СЛУЖБ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 (зі змінами) [1] кардинально трансформувало правове поле судової експертизи, зокрема діяльності експертних служб Міністерства внутрішніх справ України. Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – НДЕКЦ МВС) став ключовим суб'єктом документування воєнних злочинів, ідентифікації жертв, встановлення обставин застосування забороненої зброї та фіксації наслідків збройної агресії. Умови воєнного стану – руйнування інфраструктури, евакуація лабораторій, обмежений доступ до об'єктів, загроза життю експертів – вимагають адаптації традиційних функцій судового експерта до екстремальних обставин.

Правову основу діяльності судового експерта становлять Конституція України (ст. 129) [2], Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII [3], Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 242) [4], Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами) [5]; Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС від 17.07.2017 № 591 [6]. Специфіка воєнного стану регулюється низкою нормативних актів, що адаптують експертну діяльність до умов збройного конфлікту: Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1]; Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5 «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану [7] та ін.

В умовах воєнного стану допускається спрощена процедура призначення експертизи: дистанційне подання клопотань, використання мобільних експертних груп (далі – МEG), архівування цифрових копій матеріальних об'єктів, електронний документообіг з кваліфікованим електронним підписом (далі – KEP). Експерт МВС зберігає статус незалежної процесуальної особи (ст. 69 КПК України [4]), однак його діяльність підпорядковується оперативним пріоритетам документування воєнних злочинів (ст. 214 КПК України [4]) та міжнародним стандартам доказування (Римський статут МКС, ст. 69 [8]).

Функції діяльності судового експерта становлять комплекс професійних завдань та ролей, спрямованих на забезпечення об'єктивного, науково обґрунтованого та неупередженого дослідження матеріальних об'єктів, явищ чи

процесів, що мають значення для встановлення істини у конкретному провадженні.

В умовах воєнного стану функції судового експерта зберігають традиційну структуру, однак набувають специфічного змісту та доповнюються. Пропонована їх класифікація здійснюється за критерієм домінуючого аспекту діяльності та етапу судочинства. Зокрема, в цьому контексті можна виокремити:

- пізнавальну функцію (гносеологічна) – основа судової експертизи, що полягає у отриманні нової, об’єктивної, науково обґрунтованої інформації про факти, явища та процеси, які не можуть бути встановлені за допомогою загальнодоступних знань. Реалізується через застосування спеціальних знань (природничих, технічних, медичних, комп’ютерних наук) до матеріальних об’єктів, що містять слідову інформацію.

Здійснюючи дану функцію судовий експерт досліджує вилучені об’єкти, зокрема і тих, що зібрані в зонах бойових дій, та встановлює факти, які в подальшому можуть мати доказове значення. У воєнний час акцент робиться здебільшого на польових методиках: мобільні ДНК-лабораторії, портативні спектрометри, аерофотознімкування та ін. Наприклад, у квітні 2022 року в м. Буча Київської області експерти НДЕКЦ МВС України за допомогою портативного рентгенівського флуоресцентного спектрометра (XRF) ідентифікували хімічний склад вибухової речовини в уламках касетного боєприпасу [9, с. 89–91].

- інформаційно-процесуальну функцію – охоплює фіксацію результатів дослідження у формі експертного висновку відповідно до встановлених процесуальних вимог (ст. 242 КПК України [4]). Судовий експерт забезпечує чіткість, логічність і структурованість викладу результатів, дотримується принципів об’єктивності, професійної нейтральності та недопущення виходу за межі своєї компетенції. Ця функція забезпечує можливість ефективного використання висновку у судовому розгляді та інших процесуальних діях.

У воєнний час висновок набуває міжнародного значення: передається до Офісу Генерального прокурора, Міжнародного кримінального суду, спільних слідчих груп Євроюсту. Зокрема, такі висновки були передані до МКС, як докази у справі ICC-01/22 [10].

- комунікативна функція – полягає у взаємодії з органами досудового розслідування, судом, адвокатами та іншими суб’єктами процесу виключно в межах професійних повноважень. Експерт може надавати роз’яснення щодо змісту, методики та результатів проведених досліджень у судовому засіданні чи під час допиту як спеціаліст. Така взаємодія спрямована на забезпечення правильного розуміння наукових аспектів експертного висновку та сприяє всебічному й об’єктивному розгляду справи.

Особливого значення така взаємодія має при фіксації, вилучення, збереження та транспортування доказів у зонах бойових дій. В умовах воєнного стану судовий експерт може залучатись до роботи слідчих груп, а також надавати консультації та проводити навчання військовослужбовців та поліцейських. Так, наприклад, у вересні 2022 року в м. Ізюм Харківської

області судовий експерт консультував слідчих щодо вилучення ДНК-зразків з масових поховань з урахуванням контамінації ґрунту радіонуклідами та хімічними речовинами. Було рекомендовано використання стерильних контейнерів з буферним розчином та фіксацію ланцюга зберігання через блокчейн-платформу [11, с. 112].

– організаційно-методична функція – передбачає участь судових експертів у формуванні та вдосконаленні методичних підходів, розробленні нових експертних методик, проведенні наукових досліджень, апробації новітніх технологій. Вона забезпечує розвиток теоретичної та методологічної бази судово-експертної діяльності, сприяє уніфікації експертних процедур та підвищує якість експертних досліджень.

В умовах воєнного стану, гібридних загроз, застосування новітніх технологій та зброї перед судовими експертами постало питання щодо вироблення нових підходів та методик діяльності. Так, за період дії воєнного стану було розроблено і впроваджено: «Методику експрес-ідентифікації вибухових речовин у польових умовах» (2022) [12], програмне забезпечення «Explosive-ID Mobile» на базі RAMAN-спектроскопії (2023). Зокрема, програма «Explosive-ID Mobile» дозволяє ідентифікувати RDX, PETN, HMX за 30 секунд з точністю 97 % у польових умовах (температура $-10...+50$ °C). Тестування проведено на 150 зразках з зонах бойових дій (Донецька, Херсонська області) [13, с. 34–37].

– оперативно-документаційна функція. Специфічна для воєнного стану функція, яка полягає у фіксації доказів у реальному часі. Зокрема, використовуються 3D-моделювання, супутникові знімки, блокчейн для забезпечення незмінності даних. Так, наприклад, для розрахунку розміру відшкодування пошкодженого (зруйнованого, знищеного) майна виникає необхідність застосування сучасних технологій 3-D моделювання (3-D сканери) [14, с. 421].

профілактична функція. Експертна профілактика – це система заходів по застосуванню спеціальних знань в профілактичній діяльності, яку проводять органи МВС України, суду та експертні установи усіх рівнів [15, с. 59]. Профілактична діяльність судового експерта реалізує шляхом проведення дослідження по питанням, які не були поставлені ініціатором дослідження, але у межах експертної методики.

– виховна функція. Полягає у навчанні особового складу ЗСУ, Нацполіції, ДСНС методам збереження доказів на полі бою. Зокрема, було розроблено посібник «Збереження криміналістичної інформації в умовах бойових дій» (НДЕКЦ, 2023) [16].

Проведений аналіз функцій судового експерта свідчить, що запровадження воєнного стану в Україні зумовило докорінну трансформацію умов і змісту судово-експертної діяльності, зокрема в системі експертних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України. Зберігаючи базові засади правового статусу судового експерта як незалежної процесуальної особи, діяльність НДЕКЦ МВС України набула стратегічного значення у сфері документування воєнних злочинів, фіксації наслідків збройної агресії та формування доказової

бази, що відповідає національним і міжнародним стандартам кримінального судочинства.

В умовах воєнного стану традиційні функції судового експерта не втрачають своєї сутності, однак істотно модифікуються та доповнюються з урахуванням екстремальних обставин здійснення експертної діяльності. В сьогоденних умовах функції судового експерта наповнюються новим змістом, що зумовлено необхідністю оперативного реагування, використання мобільних і цифрових технологій, дистанційних форм взаємодії та спеціалізованих польових методик. Водночас, у воєнний період чітко виокремлюються специфічні для збройного конфлікту функції – оперативно-документаційна, профілактична та виховна, що відображають розширення ролі судового експерта за межі класичного процесуального формату. Виконання даних функцій вказує на те, судово-експертна діяльність в умовах воєнного стану постає як динамічна, адаптивна система, що поєднує правові, наукові та організаційні компоненти й відіграє ключову роль у забезпеченні принципу невідворотності відповідальності за воєнні злочини та захисті національних інтересів України.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Офіційний вісник Президента України. 2022. № 7. Ст. 12.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0708-98>
6. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>
7. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text>
8. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут. ООН. Міжнародний документ від 17.07.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
9. Криміналістична вибухотехнічна експертиза : навч. посіб. / за ред. О. М. Джузи. Київ : НДЕКЦ МВС, 2023. 200 с.

10. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 10.11.2022 у справі № 757/23456/22-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

11. Сучасні технології в судовій експертизі воєнного часу : зб. наук. пр. / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ : НДЕКЦ, 2024. 120 с.

12. Методика експрес-ідентифікації вибухових речовин у польових умовах. Київ : НДЕКЦ МВС, 2022. 45 с.

13. Експрес-аналіз вибухових речовин у воєнний час : наук. звіт. Київ : НДЕКЦ МВС, 2023. 56 с.

14. Литвиненко Д.О., Шульженко А.В. Судова експертиза під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 419–422. URL: http://lsej.org.ua/8_2024/100.pdf

15. Самойлова О.Ф., Печерська І.О. Експертна профілактика як одна з форм судово-експертної діяльності і роль судового експерта в цій сфері. *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 58–62. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3187/3153>

16. Збереження криміналістичної інформації в умовах бойових дій : посіб. Київ : НДЕКЦ МВС, 2023. 80 с.

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ ЄС У ГЛОБАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ БЕЗПЕКОЮ ТА ЗАПОБІГАННІ КОНФЛІКТАМ

Сучасна система міжнародних відносин функціонує в умовах зростання кількості багатовимірних загроз безпеці, що поєднують військові, політичні, економічні, інформаційні та кібернетичні складові. Збройні конфлікти, порушення принципів міжнародного права, гібридні війни та ерозія механізмів колективної безпеки зумовлюють необхідність формування нових підходів до глобального управління безпекою. У цьому контексті Європейський Союз (далі – ЄС) поступово утвердився як впливовий актор глобального управління безпекою, здатний поєднувати нормативно-ціннісні засади з практичними інструментами запобігання конфліктам і кризового реагування [1, с. 23–25].

Інституційно-правові засади безпекової діяльності ЄС у положеннях Договору про Європейський Союз, який визначає Спільну зовнішню та безпекову політику (CFSP) і Спільну політику безпеки й оборони (CSDP) як складові зовнішньої діяльності Союзу. Зокрема, відповідно до ст. 21 даного Договору, ЄС у своїй зовнішній діяльності керується принципами демократії,